

որպես զի ուրիշներուն ալ սորվեցնեմ, քան թէ շատ խօսեմ լեզուախօսութեամբ» (Ա. Կորնթ. ԺԴ. 19)։ Ժիշդ այս ըմբռնումով էր որ վերջերս Եգիպտոսի մէջ, էջմիածնայ Սրբազնականատար Հայրապետի նախագահութեամբ տեղի ունեցած Եգիպտոսական ժողովը տուաւ իր որոշումը որ Աստուածաշունչը աշխարհաբար լեզուի թարգմանութիւն Եգիպտոսական ժողովը առաւ այս քայլը որպէսզի Հայ ժողովուրդը կարգայ Ս. Գրոց հոգեպարար պատգամները ուղղակի իր խօսած լեզուով և օժտուի անոր բարձր խելաւներով ու ներշնչումներով։

Տ. Մեսրոպ Աւագ Բնյ. Քէօզկէրեան խորապէս համոզուած է այս ճշմարտութեան, և հետեւաբար նիւթական ու բարոյական մեծ ամեծ գոհողութիւններ ընելով պատրաստած է ժամագրքի սոյն աշխարհաբար թարգմանութիւնը։ Գրքին յառաջաբանին մէջ հեղինակը այս ուղղութեամբ կ'արտայայտուի այսպէս. «Ժամագրքիս գրաբարէ աշխարհաբար թարգմանութեան նպատակը այն է, ինչ որ բացայայտօրէն կը խօսի Պօղոս սրբազան առաքեալը իր Ա. Կորնթ. գրած թուղթին ԺԴ. գլ. 6-19 համարներուն մէջ, թէ Խօսք եւ աղօթք շինարար ըլլալու համար պէտք է ժողովուրդին հասկնալի լեզուով ճշուիմ։ Երբ դժուարեմաց լեզուներով Ս. Եկեղեցւոյ մէջ կարգացուած աղօթքներ, մարգարէական և առաքելական գիրքեր, Ս. Աւետարաններ և խօսուած պերճխմաստ քարոզներ անհասկնալի են, խօսող և ունկնդիրներ իրարու հանդէպ անհաղորդ (խուժ գուժ) կը մնան։

Ապա կը յաւելու ու կ'ըսէ. «Հինգերորդ դարու սկիզբները մեր երանելի թարգմանիչներ՝ Սահակ-Մեսրոպ և իրենց աշակերտները ուսուցչական ու քարոզչական փորձառութեամբ տեսան Աստուծոյ խօսքին անհասկնալիութենէն առաջ եկող այն ահաւոր վտանգը, որ կը սպառնար հիմնադատակ քանդել Ս. Գրիկոր Լուսաւորչէն վերանորոգուած և լուսաւորուած հայուն քրիստոնէական հաւատքն ու կրօնը, և այդ վտանգին առաջին առնելու միակ միջոցը գտած՝ Ս. Գիրքն ու եկեղեցական արարողութիւնները ուղղակի ժողովուրդին հասկնալի լեզուով թարգմանելը»։ ... Այսօրու անվիճելի պահանջն է Եկեղեցին հասկնալի

ընծայել նոր սերունդին, զերութիւն տալ հետեւելու համար արարողութեանց և ընթերցումներու, որպէսզի մեր նախնեաց հետ հաւատքի կապը մնայ անաղարտ ու անսասան»։

Այս միջոցաւ է որ Հայ Եկեղեցին կը վերազարթնու, և քանի կը վերազարթնու, նոյն համեմատութեամբ հոգեւորապէս կ'ուժովնայ և յեղաշրջող ու կենսատու զօրութիւն մը կը դառնայ հայ կեանքի մէջ, և նոյն համեմատութեամբ ալ կը պահէ ու կը պահպանէ կրկին մեր ազգային արժէքները և տոհմային բարեմասնութիւններն ու առաքինութիւնները։

Կ'արժէ որ ամէն հայու տան դարդը ըլլայ այս գրաբար-աշխարհաբար ժամագրքի(*) իբր աղբիւր հոգեւոր ներշնչման, չափահասներու և թէ նորահաս հայ սերունդին, որ կ'ուզէ հաղորդակից ըլլալ իր նախահայ հոգեւոր փորձառութեանց և բարեպաշտական օրինակելի կենցաղին։ Քանզի հայ ժամագրքի պարունակութիւնը մեր բարեպաշտ նախահայրերու և առաջին քրիստոնեաներու կրօնական փորձառութեանց և հոգեկան ու իմացական ապրումներու արձանագրութիւնն է։

ԳՐ. Ա. ՍՍՐԱՅԵԱՆ

Ֆրէզնօ, Գալիւ.

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆԻ

Դժբախտաբար մեր ժամանակը չներեց ամբողջութեամբ կարգալու սոյն օգտաշատ գրքի ներածականը եւ աշխարհաբար բարձրամակարդ թարգմանիչ Մենր լոկ ատեն ունեցանք վերիվերոյ աչքէ անցնելու երկու հատորները։ Գնահատելով հանդերձ Պր. Սորաֆեանի գրախօսականը եւ Արժանապատիւ ու քարոզչան Տէր Հօր աշխատասիրութիւնը կ'ընեն հետեւեալ նկատողութիւնները։

Մեր առաջին դիտողութիւնը սոյն գրքի անուան մասին է։ Ժամագրքի մեր եկեղեցական մատենաներու մէջ գրեթէ քիւրեղացած որոշ պարունակութիւն ունեցող գիրք մըն է. երբ անկէ տարբեր պարունակութեամբ ազօթագիրք մը կը պատրաստուի, անունն ալ տարբեր պէտք է ըլլայ։

(*) Գիրն է արտասահմանի համար, Ա. և Բ. հատորը միասին լաթակազմ 8 տողար. ուրոյն գիրքի կաշեկազմի և լաթակազմի համար։

Հասցէ. — Rev. A. P. M. Keuchgerian, 55 Aboudardar, Alexandrie (Egypte)։

Ժամագիրք անունը կրող այս հրատարակութեան մեծ մասը քաղուած է ՀԱՐԱԿԱՆԷՆ, ՏԱՂԱՐԱՆԷՆ, ԽՈՐՀՐԴԱՅՏԵՏՐԷՆ եւ այլ եկեղեցական մատենաներէն:

Մեր գլխաւոր նկատողութիւնը սակայն թարգմանութեան մասին է, որովհետեւ զլխաւոր արժէքը եւ քաջառիկ մասնայատկութիւնը այս մարզին մէջ է, իր գնահատենք Տէր Հօր հաւատքը որ իրեն ներշնչած է նման ծանր աշխատանքի մը ներքեւ մտնելու արիւնքիւնը: Սակայն եկեղեցական գրքերու թարգմանութիւնը, յատկապէս աղօթիչներու, երգերու եւ շարականներու, պէտք է ըլլան որոշան պարզ եւ հասկնալի նոյնքան ալ նշգրտել յայելու: ձգտելով հիմնական պայման է կրօնական գրութեանց վերածումներու ընթացքին, որովհետեւ անոնց մէջ պարփակուած են յաճախ մեր եկեղեցւոյ տեսակէտները կրօնական շատ մը հարցերու մասին: Աղօթքներու թարգմանութեանց մէջ ներքի չեն անփութութիւններ, թափփաժութիւններ եւ մանաւանդ սխալներ: Հետեւաբար անհրաժեշտ է որ եկեղեցական որ է գրքի հրատարակութիւնը, մասնակի կամ ամբողջական, բնագրի մէջ կամ թարգմանութեամբ, իր հետ ունենայ եկեղեցական գիտելեաց ու նախնեաց լեզուի հմուտ եւ հեղինակաւոր անձի մը վաւերացումը: Սպրդած սխալներուն պատասխանատուն վաւերացնողն է այլեւս եւ ոչ թէ հրատարակիչը: Ի գուր տեղ չէ որ մեր եկեղեցական գրքերը կը հրատարակուին միշտ «Հրամանաւ» այսինչ պատրիարքի. եպիսկոպոսի կամ հեղինակաւոր մարմնի մը:

Անկախաբար հրատարակչի շատ զովելի նախաձեռնութենէ նման աղօթագիրք մը հրապարակ դնելու, հարեւանցի ակնարկ մը գրիի էջերուն վրայ՝ բաւ պիտի ըլլայ համոզելու որ հակառակ կատարուած «արտամշուր պրպտումներուն» մանաւանդ իմաստի եւ լեզուի համակցողութեան եւ ոճի վստահութեան հարցերուն մէջ», ինչպէս կ'ըսէ հեղինակը Բ. հատորի «Զեկուցումներն մէջ», միշտ ալ յաջող դուրս չեն եկած թարգմանութիւնները, Բանանք. օրինակի համար, գրեթէ պատահաբար, Բ. հատորի 100րդ էջը եւ կարդանք նախ զբարար քնազիրը:

Խաւարն անգոյ եւ սկզբնաձին
Հայաճեցաւ յօրն առաջին,
Լոյսն այն պայծառ յօր չորրորդին
Յարեգական ճիւղ հաւաքեալ:
Լուսինն ի թիւ լուսոյ սեղծեալ,
Եւ ասեղաց պարփ յօրինեալ.
Որով օրհնի սեղծազն էից
Ի բանաւոր պատգմէից:

Այս տողերուն մէջ կայ բացի բանաստեղծութենէ եւ տաղաչափութենէ նաեւ աստուածաբանութիւն եւ գիտութիւն, որոնք դուրս կրնան եղծանիլ, եթէ խնամքով չի մօտեցուի անոնց թարգմանութեան: Բնականաբար չենք կրնար ակնկալել որ տաղաչափութիւնը եւ բանաստեղծական շնորհքը անպայման պահուին թարգմանութիւններու ընթացքին: Բայց կ'ակնկալենք որ հնարաւորութիւնն սահմանին մէջ չեղծուի անոնց հարազատութիւնը: Այս սրանչելի

երգին առաջին երկու տողերը թարգմանուած են այսպէս:

Առաջին օրը, անգոյ եւ սկզբնաձին
Խաւարն անյայտացաւ,

Եթէ բառերը պիտի պահուին (խաւար, անգոյ, սկզբնաձին). ինչու չպահել նաեւ անոնց կարող որ ոչ միայն այբուբենական կարգի պահուելուն կը նուստէ (Խի տունն է ասիկա) այլ նաեւ ոչինչով կը տուժէ իմաստը. ով որ թարգմանուած աշխարհաբար կրնայ հասկնալ. ի վիճակի է նաեւ հասկնալու առաջին տողը զբարարի մէջ:

Խաւարն անգոյ եւ սկզբնաձին
Հայաճեցաւ օրն առաջին:

Լոյսին առջեւէն փախչող խաւարին համար «հալածուիլ» բառին գործածութիւնը թէ՛ աւելի շիտակ է եւ թէ՛ պատկերալից, յատկապէս բանաստեղծութեան մը մէջ կիրարկուած պարագային, քան «անյայտանալը»:

Յաջորդ տողերը թարգմանուած են.

Իսկ չորրորդ օրը՝
Պայծառ արեգակը ծագեցաւ:

Թէեւ այս նախադասութիւնը պարզ եւ հասկնալի է բայց բնագրիկ ամբողջութեամբ եղծուած է այս կերպ թարգմանութեամբ: Գէտը էր թարգմանել

(«Առաջին օր ծագած») այն պայծառ լոյսը՝ չորրորդ օր արեգակի մէջ իբրեւ ճիւղ հաւաքեցաւ:

Ըստ Շնորհալիի՝ աստուածային ստեղծագործութեան մեզի ծանօթ առաջին արարքը եղող լոյսը, որ համապատասխան եղած է արշալուսային երեւոյթին. արարչագործութեան «չորրորդ օրը» խաւարացաւ. ամփոփուեցաւ եւ տարբանալով արեգակի վերածուեցաւ: Լոյսի եւ արեգակի ստեղծման մասին նման տեսութիւն մը, յայտնուած Շնորհալիի կողմէ Միջին դարուն, զարմանալիօրէն գրեթէ տարբեր չէ արդի «գիտական» կոչուած տեսութենէ ...:

Շարունակներ առաջ բերել թարգմանութիւնը:

Լոյսի նմանութեամբ՝
Լուսինն ու աստեղերս պարը յօրհնուեցաւ

զարմեալ սխալ հասկցուած է. պէտք էր ըլլար.

Լուսինը լոյսի նմանութեամբ սեղծուեցաւ,
Եւ աստեղերն պարը յօրհնուեցաւ:

Այսինքն լուսինը, իր արծաթագոյն լոյսով, նման է այն լոյսին զոր մենք կը տեսնենք արեգակի չեւրեցած տեսնել. օրինակ առաւօտեան արշալոյսին, երկու լոյսերն ալ, արշալոյսը եւ լուսնի լոյսը, ոչ չեւրեցուցին ունին, ոչ ալ այդ կը խտրատեսնեն:

Վերջին երկու տողերը թարգմանուած են.

Որով բանաւոր պատգմեաներուն կողմէ.
Կ'օրհնուի՝ արարածներուն Առաքիչը:

Երբ ստիպողական հարկադրանքի ներքեւ չենք լաւ է միշտ պահել ընտրելի կարգը, այդու իմաստին եւս աւելի մօտիկ կը կենանք:

Որով կ'օրհնուի համագայի Սեղծիչը
Բանաւոր պաշտօնեաներէն:

Նոյն երգին երրորդ տունն ալ՝ աւելի լաւ կըրնար թարգմանուիլ, Քնարներն է:

Կուսին նախնայ մօրն եւայի,
Յօրմէ Աղամն հին պարսի,
Բարձան անէծքն սրտակաւ
Քո սուրբ ճնշեալմբ կոյս Մարիամ:

Թարգմանուած է:

Առաջին կոյս՝ մայր եւայի պատճառաւ,
Յանցապարս ինկաւ ճախահայր հին Աղամբ,
Ով Սուրբ Կոյս Մարիամ, քո սուրբ ճնշեալ-
Չնշուեցաւ սրտագին անէծքը: [զովզ

Պէտք էր զիտնալ որ ընտրելի երկրորդ տողը միջանկեալ նախադասութիւն մըն է՝ փակագծի մէջ ըստելիք. հետեւաբար առաջին տողին շարունակութիւնը կ'ըլլայ երրորդ տողը. ու եթէ թարգմանութիւնը վերջին տողէն սկսինք երգին իմաստը աւելի լաւ դուրս կուգայ եւ այբուբենական կարգը կը պահուի (Կի տունն է այս):

Կոյս Մարիամ, քո սուրբ ճնշեալով
Վերցուեցաւ սրտագին անէծքը
Առաջին կոյս մայր եւային,
Որմէ հին Աղամբ մեղապարս ինկաւ:

Այս անցողակի նկատողութիւնները չեն նշանակեր անշուշտ թէ գրքին մնացեալ թարգմանութիւններն ալ անկատար են. քաւ ինչի, Գիրքը իր մեծագոյն մասին մէջ լաւ թարգմանուած է եւ պիտանի է բոլոր անոնց որոնք իմաստ կը փնտռեն մեր ժամերգութեանց մէջ: — Ունինք նաեւ ձեւական ինչ ինչ նկատողութիւններ:

Էջ 13, ամբողջ էջին վրայ նշանակուած է. «Կարգ Գիւրեային ժամերգութեան Կիրակի եւ Տօնական Օրերու». մինչդեռ յաջորդող 12 էջերը կը պարունակեն Գիւրեային ժամերգութեան սկիզբի փոքր մասը միայն: Ուստի, որպէսզի չկարծուի թէ այդ է մեր ամբողջ Գիւրեային ժամերգութիւնը, կա՛մ պէտք էր ըսել Ա. Մաս Գիւրեային ժամերգութեան, եւ կա՛մ թուել մի առ մի պարունակուած Սաղմօսը, երգերը եւ Աղօթքը. ինչպէս եղած է էջ 3ի վրայ «Հրամարիմֆի եւ յարակիցներու պարագային»:

Էջ 78ի վրայ կը հանդիպինք «Բ. Մաս», եւ էջ 208ի վրայ «Գ. Մաս», բայց ի դուր կը փնտռուենք «Ա. Մաս»-ը գրուած ձեւի տակ:

«Գ. Մաս»-ին իրրեւ ընդհանուր խորագիր դրուած է. «Ժամերգութիւն Կիրակամբից». մինչդեռ յաջորդող էջերը կը պարունակեն նաեւ շարականներու հսկայ շարան մը եւ զանազան կարեւոր աղանդութիւններ (Ջորհնէմ, Դուքրացէմ, Ոսեպայ, Խաւարման ժամ եւային, եւային) որոնք ընականա-

բար չեն կրնար պարունակուիլ վերեւի վերնագրին ներքեւ: Հետեւաբար պարունակութեան արդարութիւն ընելու համար այդ մասին վրայ պէտք էր աւելցնել նաեւ. «Եւ Շարականքն ու Աղանդութիւնք Մեծ Տօներու»:

240-242 էջերու վերեւ գրուած կայ. «Ժամերգութիւնք եւ Շարականք Աւագ Տօներու». աւելորդ են. վասնզի այդ էջերուն մէջ ոչ մին կայ եւ ոչ ալ միւսը. այլ յսկ «Յինանց Համբարձիներ»:

Էջ 249ի վրայ «Լոյս ի Լուսոյ» շարականի իրրեւ վերնագիրը գրուած է. «Կանօն Մկրտեքան». սխալ է: Ուրտէքի կամ Անուանակոչութեան շարականն է այդ:

Էջ 244. լման էջին վրայ գրուած է. «Շարական Ա. Ծննդեան եւ Աստուածայայտութեան»: Որմէ կը հետեւցուի որ յաջորդող էջերը ամբողջութեամբ պիտի պարունակեն ակնարկուած շարականները. մինչդեռ կը պարունակեն նաեւ քաղաքային ուրիշ տօներու շարականներ: Ուստի աւելի պատշաճ էր այդ էջին վրայ իրրեւ ընդհանուր խորագիր դնել. «Շարականք Մեծ Տօներու»:

Էջ 248էն սկսեալ մինչեւ գրքին վերջը էջերուն վերեւ «Աւագ Շարք» վերտառութիւնը կը յամենայ, այդ շրջանի վերաբերեալ շարականները եւ արարողութիւնները լմնալէն վերջն ալ, Աւելորդ են: Ներածականի (80 էջ) եւ ժամագրքի (406 կրկնակ էջեր) քաղերները. երկուսն ալ զատ-զատ իջագրուած են 1, 2, 3. . . թուանշաններով. ինչ որ շփոթութեան տեղի կընայ տալ սկսնակի մը համար երբ ուզէ. ցանկէն առաջնորդուելով, շարական մը կամ աղօթք մը գտնել: Աւելի լաւ էր որ ներածականը ա, բ, գ-ով իջագրուէր:

Վերեւի ձեւական նկատողութիւնները ամբողջ Առաջին հատորի մասին են:

Գալով Բ. հատորին. 17րդ էջին վրայ գրուած կայ «Կարգ Առաւօտեան Ժամերգութեան», մինչդեռ յաջորդող էջերը կը պարունակեն լոկ «Գիւրեային ժամերգութիւնը» (73րդ էջին վրայ կայ արդէն «Առաւօտեան ժամերգութիւնը»):

170րդ էջին վրայ կայ «Կարգ Միջօրէի Ժամուռն»: Հայց. Եկեղեցին նման ժամերգութիւն չունի. հետեւաբար սխալ է այս յորջորջումը. այդ ժամերգութեան անունն է «Երեկոյեան Ժամերգութիւն», ինչ չէ թէ ո՞ր ժամուն կը կատարուի:

134-140 էջերու մէջ գրուած «Յաւաճանգիտ» Արեւազայի ժամերգութեան մաս չի կազմեր. ինչպէս որ եղած է այս գրքին մէջ սխալմամբ: Կարելի էր առանձին գլուխ յատկացնել անոր:

196-206 էջերուն վերեւ կը յամենան «Համարածիր մեծ պահոց օրերու» վերտառութիւնը, մինչդեռ այդ էջերուն մէջ եղածը «Տէր Ամենակալն է իւր սարօք եւ վերջին մասը Երեկոյեան ժամերգութեան»: Ինչպէս ըսինք ասանք գրքի «Բէկնիքի վերաբերեալ նկատողութիւններն են եւ շատ թիչ կ'ազդեն գրքի օգտակարութեան վրայ, բայց կ'արժէ որ նկատի առնուին եթէ ու երբ այս աղօթագիրքը երկրորդ տպագրութեան արժանանայ:

Ե. Ս. Գ.